

Gyvenimas ant sūpuoklių: lietuvių diasporos antrosios kartos identiteto dilemos

Jolanta Kuznecovienė

Ilgą laiką antrosios kartos imigrantų tyrimai rėmėsi dichotomine imigrantų įsitraukimo teorija, tačiau dešimtojo dešimtmečio viduryje atliktų tyrimų rezultatai parodė, jog daugiaetninėje aplinkoje antrosios kartos imigrantų tapatybės konstruojamos sumaišant ribas ir sujungiant erdves, esančias abipus etninių laukų. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip lietuvių kilmės antrosios kartos imigrantų, gyvenančių Londone, patirtys derinant dviejų skirtingų kultūrinių laukų lūkesčius – vieno, kuriamo tėvų namuose, kuriame vyksta transplantuotais kultūriniais / etniniais modeliais gindžiamas gyvenimas, ir kito – dominuojančio už namų ribų – bei nuolatinio ribų tarp šių kultūrinių erdvių peržengimo praktikos įrėmina jų tautinės tapatybės darybos procesus. Straipsnyje remiamasi lauko tyrimo, atlikto 2013–2014 m. Londone, duomenimis.

Raktiniai žodžiai: *antrosios kartos imigrantai, lietuvių kilmė, brūkšnelinė etninė / nacionalinė tapatybė.*

The first studies on the integration of second-generation immigrants were based solely on the idea of dichotomy. However, the results of a study carried out in the mid-1990s highlighted the importance of the multi-ethnic context, where identities were created by connecting cultural spheres across borders. The aim of the article is to reveal how the experience of second-generation immigrants of Lithuanian origin of living between two different cultural fields, one in the parental home and the other outside, frame the processes of constructing one's national identity. The article is based on fieldwork conducted in London in 2013 and 2014.

Key words: *second-generation immigrants, Lithuanian origin, hyphenated ethnic/national identity.*

Dr. Jolanta Kuznecovienė, Lietuvos Sveikatos mokslų universitetas, Bioetikos katedra, Tilžės g. 18, LT-47181 Kaunas, el. paštas: jolanta.kuznecoviene@lsmuni.lt

Įvadas

Pirmieji antrosios kartos imigrantų tyrimai rėmėsi dichotomine imigrantų įsitraukimo teorija – buvo teigiama, jog antrosios kartos imigrantai arba

asimiliuosis į atvykimo šalies socialinį gyvenimą, arba aktyviai priešinsis bandymams ar lūkesčiams visiško susilieimo su visuomene, į kurią atvyko jų tėvai ar jie patys būdami vaikai (Massey, Denton 1993; Levitt, Waters 2002). Asimiliacinis požiūris prognozavo, jog imigrantai ir jų vaikai judės vis didesnės asimiliacinės identifikacijos kryptimi (Rumbaut 1997). Tačiau XX a. dešimtojo dešimtmečio viduryje atliktų tyrimų, kuriuose dėmesys buvo sutelktas į septintojo dešimtmečio pabaigos imigrantus ir jų vaikus, rezultatai paskatino išvalgas dėl dinamiškesnio ir kompleksiškesnio tapatybės formavimo modelio ir ypač akcentavo socialinius veiksnius – socioekonominį statusą, mokyklos tipą, kaimynystę bei vyraujančius rasinius stereotipus, lemiančius šį procesą (Portes, MacLeod 1996; Dhingra 2007). Tuomet pradėta vis garsiau kalbėti apie tai, jog šių dienų antrosios kartos imigrantai nebūtinai pasirenka vieną tapatybę. Philipas Kasinitzas, Johnas Mollenkopfas ir Mary C. Waters, pabrėždami konteksto, kuriame vyksta tapatybės daryba, svarbą, teigia, jog daugiaetninėje aplinkoje antrosios kartos imigrantų tapatybės formuojamos kūrybiškiau, nei buvo manyta, – tapatybės kuriamos „sumaišant ribas ir sujungiant erdves abipus ribų nauju ir sudėtingesniu būdu“ (Kasinitz, Mollenkopf, Waters 2004: 9). Kaip individualūs veikėjai, šie jauni žmonės konstruoja savo tapatybes selektyviai rinkdamiesi jiems svarbiausius ir reikšmingiausius žymenis iš socialinių domėnų, kuriuose jie veikia, – šeimos, socialinių tinklų, mokyklos aplinkos, žiniasklaidos įvaizdžių, populiarios ir dominuojančios kultūros (Brettell, Nibbs 2009: 679). Tokias tapatybes imta vadinti panetninėmis, hibridinėmis, brūkšnelinėmis (Espiritu 1992; Maira 2002).

Imigrantų tapatybių darybos įvairovę iliustruoja lauko tyrimų rezultatai. Pavyzdžiui, Palo Stoller, Jouni Korkiasaari ir Mika Roinila, tyrę antrosios kartos iš Suomijos kilusių ir gyvenančių JAV imigrantų integracijos kelius, atskleidė, jog dauguma jų informantų naudoja brūkšnelines tapatybes (Stoller 1996; Korkiasaari, Roinila 2005). Visi tyrimo dalyviai suomiškumą laikė reikšminga savo tapatybės dalimi, tačiau saistymosi su atvykimo visuomene intensyvumas ir būdai buvo skirtingi. Vieni antrosios kartos imigrantai savo etninę tapatybę, siejančią juos su tėvų ar jų kilmės šalimi, laikė esmine tapatybės dalimi, kitiems šis saistymasis buvo tik emocinio pobūdžio, dar kitų tapatybę galima pavadinti simboliene dėl jos selektyvumo, nutrūkstamumo ir nereiklumo paties individo atžvilgiu. Kanadoje atlikto tyrimo duomenys atskleidė, jog iš Suomijos kilę antrosios kartos imigrantai turi tos pačios etninės kilmės draugų, naudojami daugiau ar mažiau etnine žiniasklaida, gamina etninį maistą ir kalba kilmės šalies kalba, tačiau daug šių markerių jiems turi tik simboliinę reikšmę, nes yra vartojami išimtinėmis progomis, bet ne kaip kasdienė, habitualizuota praktika. Veiklos, reprezentuojančios „savą“ kultūrą jų tėvams, jiems patiems reiškia tik *tam tikrą* veiklą (Jurva, Jaya 2008).

Hibridiškas tapatybes ir jų darybos procesus yra atskleidusios Caroline B. Brettell ir Faith Nibbs, tyrusios antros kartos Pietų Azijos amerikiečių tapatybes (Brettell, Nibbs 2009), taip pat Pawano Dhingra, analizavęs iš Azijos kilusių amerikiečių saistymosi su atvykimo ir kilmės šalimi ypatumus ir atlikęs lauko tyrimus (Dhingra 2007), Dwaine'as Plaza, tyrinėjęs Karibų kilmės antrosios kartos kanadiečių tapatybes (Plaza 2006) ir kiti mokslininkai.

Antrosios kartos imigrantų tapatybių (ir brūkšnelinių, ir hibridinių) tyrimai išryškina ne tik jų konstravimo specifiškumą, bet ir problemiškus dvigubo saistymosi aspektus. Pavyzdžiui, Alanas Simmonsas ir Dwaine'as Plaza tyrė antrosios kartos Karibų kilmės kanadiečius ir atskleidė, kaip jie, įtraukti į tėvų transnacionalinį gyvenimo būdą, iš tiesų išgyvena kultūrinės anomijos būseną. Ši būseną atsiranda, nes antrosios kartos imigrantai, viena vertus, stumiami dominuojančios kultūros kryptimi, kita vertus, tėvų namų kultūros yra traukiami atgal. Kultūrinės anomijos būseną, anot minėtų tyrėjų, suponuoja du antrosios kartos imigrantų tolesnio saistymosi su atvykimo visuomene keliai. Kai kurie eina linijinės asimiliacijos keliu ir identifikuoja su šalies, kurioje gyvena, kultūra, kiti patiria segmentuotą asimiliaciją. Tie, kurie jaučiausi palikti už dominuojančios kultūros ribų, dažniausiai konstruoja etnines hibridines tapatybes. Šių mokslininkų teigimu, multikultūralizmo politika skatina antrosios kartos imigrantus gyventi tarp dviejų pasaulių, kur nacionalinės ribos, nacionalinės kultūros ir nacionalinės tapatybės yra lanksčios, o ribos tarp dviejų kultūrų neaiškios ir jie nejaučia spaudimo asimiliuotis (Simmons, Plaza 2006: 204–235, cit. iš Plaza 2006).

Miltonas Vickermanas, apibendrinamas iš Vakarų Indijos kilusių ir gyvenančių Niujorke antrosios kartos imigrantų patirtis, pabrėžia, jog dvigubas saistymasis, būdingas nemažai daliai antrosios kartos imigrantų, gali ne tik suteikti tam tikras palankias pasirinkimo galimybes – saistymosi su dviem visuomenėmis, bet gali turėti ir negatyvių pasekmių: gyvenimas dviejų pasaulių paraštėse gali suformuoti nepriklausymo niekur jausmą (Vickerman 2002). Antrosios kartos imigrantų išgyvenamą „nepriklausymo niekur“ jausmą atskleidė ir Nazli Kibria atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo iš Azijos kilę amerikiečiai. Kibria respondentai dažnai prisimindavo savo pasakojimuose „neatitikimo“ problemas, kurios veidavo kaip nuolatinis jų etninės tapatybės priminimas (Kibria 1997).

Praėjus daugiau kaip ketvirčiui amžiaus nuo to laiko, kai į Angliją atvyko pirmieji šiuolaikiniai migrantai iš atkūrusios 1991 m. nepriklausomybę Lietuvos, jau galime kalbėti ir apie lietuvių emigrantų antrąją kartą.

Kuriuos imigrantus reikėtų priskirti antrajai kartai, tyrėjai neturi bendros nuomonės. Vieni mokslininkai antrąją kartą siūlo laikyti imigrantus, kurie išvyko iš kilmės šalies su tėvais būdami ne vyresni nei septynerių metų amžiaus arba gimė atvykimo šalyje (Timmerman, Vanderwaeren, Crul 2003: 1068). Kiti tyrėjai daro skirtumą tarp vaikų, į imigracijos šalį atvykusių su tėvais iki dvylikos metų,

ir vadina juos pusantros kartos imigrantais, ir imigracijos šalyje gimusių vaikų, kuriuos priskiria antrajai kartai (Portes, Zhou 1993: 75; Portes, Rivas 2011: 220). Vis dėlto dažniausiai atliekant lauko tyrimus antrąją kartą vadinami imigrantai, priskirtini abiem grupėms (Rayaprol 2005: 131). Tokiu požiūriu vadovavomės ir mes savo informantus vadindami antrąją imigrantų kartą. Dauguma mūsų tyrime dalyvavusių informantų į Angliją atvyko būdami jaunesni nei septynerių metų amžiaus ir tik dvi informantės būdamos septynerių.

Emigracijos problemos yra viena iš aktyvaus Lietuvos sociologų ir antropologų dėmesio susilaukiančių tyrimų sričių, apimanti įvairius migracijos proceso aspektus – išvykimo priežastis, diasporos veiklas (Čiubrinskas 2017; Čiubrinskas 2013; Daukšas 2016; Daukšas 2013; Kripienė 2012; Liubinienė 2010; Sipavičienė, Stankūnienė 2011), saistymosi ir tapatybės konstravimo dimensijas (Čiubrinskas, Daukšas, Kuznecovienė, Labanauskas, Taljūnaitė 2014; Kuznecovienė 2011; Juozeliūnienė, Leonavičiūtė 2009), grįžimo skatinimo programas (Gudelis, Gečienė, Nevinskaitė, Jakulevičienė, Klimavičiūtė, Kanopkaitė 2015; Taljūnaitė, Labanauskas 2009). Tačiau antrosios kartos lietuvių kilmės imigrantai tyrinėti itin negausiai – analizuoti tautinės tapatybės darybos pagrindiniai resursai (Kuznecovienė 2014a) bei namų ir priklausymo sampratos (Vildaitė 2014).

Šiame straipsnyje sieksime išsiaiškinti, kaip antrosios kartos imigrantų patirtys derinant dviejų skirtingų kultūrinių laukų lūkesčius – vieno, kuriame tėvų namuose, kuriame vyksta transplantuotais kultūriniais / etniniais modeliais grindžiamas gyvenimas, ir kito – dominuojančio už namų ribų – bei nuolatinio ribų tarp šių kultūrinių erdvių peržengimo praktikos įrėmina jų tautinės tapatybės darybos procesus.

Straipsnyje remiamasi lauko tyrimo, atlikto 2013 m. kovo–balandžio ir 2014 m. balandžio–gegužės mėn. Londone, duomenimis. Duomenys buvo renkami taikant giluminių interviu, dalyvaujamojo stebėjimo ir neformalių pokalbių metodus. Informantai buvo atrinkti taikant netikimybinis *sniego gniūžtės* ir tikslinės imties formavimo metodus. Tyrime dalyvavo penkiolika 21–27 metų antrosios kartos imigrantų. Pusė informantų lauko tyrimo metu dirbo kvalifikuotą, specialaus pasiruošimo reikalingą darbą (pavyzdžiui, pardavėjos-vadybininkės, kirpėjos, vilkiko vairuotojo ir pan.). Kiti informantai tyrimo metu buvo baigę universitetus ir ėjo vadybininko, IT specialisto, parodų kuratorės, prodiuserio, mados fotografo pareigas arba studijavo universitete. Vienas informantas dirbo fizinį, nekvalifikuotą darbą fabrike. Kaip rodo mūsų tyrimo duomenys, tokia informantų imties struktūra atitinka realią antrosios kartos imigrantų struktūrą.

Tapatybių brūkšneliškumas, hibridiškumas ir kultūrinių ribų brėžimas

Identitetas dažniausiai aiškinamas pasitelkiant ribų, kurios brėžiamos naudojant simbolinius ir socialinius resursus, sampratą (Alba 2005: 22). Identitetas tipiškai realizuojamas per įvairius socialinius ir kultūrinius grupių skirtumus, kuriuos individai kuria ir naudoja savo kasdiniame gyvenime ir kurie nukreipia jų veiksmus ir mąstymo orientacijas kitų individų atžvilgiu, įgalindami vienos grupės narius galvoti, jog kiti nėra tokie, kaip jie (Alba 2005: 22). Kitais žodžiais tariant, kultūriniai ir socialiniai skirtumai identiteto riboms suteikia konkrečią reikšmę.

Brūkšnelinė tapatybė konceptualizuojama kaip fluidiška, dinamiška ir situacinė, kaip reiškinys, kai etninės ribos, *tapatybės* ir *kultūros* yra derybų objektas. Situaciškumas leidžia rinktis arba / arba, ir tas pasirinkimas iš esmės priklauso tik nuo individo valios. Brūkšnelinė tapatybė apibrėžiama ir konstruojama per socialines sąveikas etninėje bendruomenėje ir už jos ribų (Plaza 2006: 214).

Plaza, analizuodamas antrosios kartos imigrantų etniškumo konstravimo patirtis kontekste, kuriame išryškintas jų marginalumas, kaip jų tapatybės darybos procesą nulemiantį veiksnių akcentuoja kompleksinę identiteto ir kultūros sąveiką. Kasdienėse socialinėse arenose žmonės naudoja kultūrą tam, kad suteiktų reikšmes savo identitetui, konstruotų priklausymą ir brėžtų ribas su kitais individais ir grupėmis (Plaza 2006: 214). Tačiau Stuardo Hallo ir Homi Bhabha požiūriu, neretai antrosios kartos imigrantų atveju kalbama apie *hibridinę kultūrą*, reiškiančią skirtingų kultūrinių laukų kodų sumaišymą, ir atitinkamai kalbama apie hibridines tapatybes (Hall 1992; Bhabha 1994). Hibridiškumas reiškia kultūrinį susimaišymą, kuris antropologinėje teorijoje siejasi su kreolizacijos ir metizacijos konceptais (Boswell 2005; Wade 2005, cit. iš Brettell, Nibbs 2009: 680).

Dhingra, analizuodamas antrosios kartos imigrantų tapatybės darybą lemiančius veiksnius ir resursus, vartoja sąvoką *lived hybridity*, kurią apibrėžia kaip „praktikas ir sprendimų priėmimo procesą, kurio metu imigrantai sujungia savo etniškumo ir atvykimo šalyje dominuojančių kultūrinių modelių elementus, kartais vienu metu tam, kad suformuotų specifinį buvimo būdą“. Antrosios kartos imigrantai daro tai tam, kad įveiktų identiteto fragmentaciją, kuri kyla, kai skirtingiems kultūriniais laukams atstovaujančios galios juos stumia į skirtingas puses. Tokia fragmentacija, anot jo, yra didelis iššūkis antrosios kartos imigrantų vaikams (Dhingra 2007: 263). Kultūrinis hibridiškumas yra vienas esminių specifinių antrosios kartos imigrantų tapatybės konstravimo resursų, determinuojančių, kas jie yra, kaip jie yra ir kaip jie jaučiasi, kaip jie atitinka dominuojančią kultūrą (Plaza 2006: 214).

Tačiau kultūrinio ir identitetinio hibridiškumo teorinį bei praktinį pripažinimą ne visi antropologai vertina kaip išeitį, panaikinančią antrosios kartos imigrantų tapatinimosi problemas. Janas Nederveenas Pietersas, išsakydamas savo nuomonę aptariamam klausimui, pabrėžia, jog problema yra ne hibridiškumas kaip toks, bet *ribos*, brėžiamos tarp dviejų skirtingų kultūrinių erdvių – reprezentuojančios namų kultūrą ir kultūrą, esančią už namų ribų. Vakarų kultūros neretai naudoja hibridiškumą ir hibridizaciją kaip priemonę siekiant užmaskuoti hierarchiją ir sustiprinti galią, o ne kovoti su ja. Hibridiškumo kontroversiškumas slypi tame, jog pasiūlydamas individui neapibrėžtus santykius su ribomis, jis tuo pat metu suproblemina ribas kaip kasdienio gyvenimo praktikas (Pieterse 2001: 220–221).

Visose visuomenėse, priimančiose imigrantus, socialiniai skirtumai, kurie pasitelkiami riboms braižyti tarp imigrantų ir vietinių individų, yra primetami daugumos (Alba 2005: 20). Antrosios kartos imigrantų įsitraukimas į visuomenės, į kurią atvyko jų tėvai, gyvenimą labiausiai priklauso nuo ribų, brėžiamų tarp imigrantų ir vietinių individų, pobūdžio (Modood, Webner 1997; Alba 2005). Ribos, brėžiamos tarp atvykusių gyventi ir vietinių, gali būti skaidrios, reiškiančios, jog skirtumai, pasitelkiami joms brėžti, yra aiškūs, individai visuomet žino, kurioje ribos pusėje jie yra, ir priklausymo, apibrėžiamo „savas“ / „kitas“ sąvokomis, klausimas turi vienareikšmį atsakymą. Tokiu atveju prognozuojant imigrantų saistymosi perspektyvas tikėtina arba asimiliacija, arba anklavinis socialinis uždarumas (Alba 2005: 24–25).

Ribos gali būti ne tik skaidrios, bet ir neryškios, apimti tas zonas, kuriose individo savęs pateikimas ir socialinės reprezentacijos ribos atžvilgiu nėra griežtai reglamentuotos. Išplaukę ribos reiškia, jog socialiniai riboženkliai, t. y. „savumo“ / „kitoniškumo“ identifikavimo kriterijai, nėra aiškiai apibrėžti kai kurių individų atžvilgiu ir jų situacija ribų atžvilgiu – atsidūrimo vienoje ar kitoje jų pusėje – nėra savaimė aiški. Tai reiškia, jog individai yra suvokiami vienu metu kaip nariai grupių, atskirtų riba. Tokiu atveju, anot Albos (ten pat), asimiliacinė antrosios kartos imigrantų perspektyva apima dar ir tarpinį etapą – hibridinės arba brūkšnelinės tapatybės, leidžiančios individui jaustis ir etninės mažumos, ir daugumos nariu.

Kitoje straipsnio dalyje remdamiesi antrosios kartos imigrantų pasakojamais sieksime atskleisti, kaip ir kokie socialiniai ir kultūriniai elementai bei skirtumai pasitelkiami nustatant priklausymo kuriai nors kultūrinei erdvei kriterijus ir braižant ribas tarp jų, kaip ir kokios priklausymo dviem skirtingoms kultūrinėms erdvėms ir jų pateikiamų skirtingų lūkesčių atitikimo patirtys konstruoja antrosios kartos imigrantų tautinę / etninę tapatybę.

Dominuojanti aplinkos galia: „bandai elgtis kaip jie“

Istorijos, kurias mums papasakojo informantai, – tai papasakojimai apie antrosios kartos imigrantų kasdienybę, kurioje nuolat susiduria skirtingų kultūrinių erdvių lūkesčiai ir kurioje jie nuo vaikystės mokosi jų atitikimo strategijų. Šiuo požiūriu mokykla, universitetas ar koledžas ir darbo rinka informantų pasakojimuose išryškėjo kaip reikšmingiausi patirčių blokai, atskleidžiantys buvimo už namų ribų esančioje aplinkoje patirtis. Už namų ribų esanti kultūrinė erdvė – tai laukas, kuriame jie aktyviai dalyvauja, kurį nuolat stebi ir lygina su savo tėvų kultūra ir kuris savo ruožtu taip pat juos nuolat egzaminuoja, išryškina kultūrinius skirtumus ir brėžia kitoniškumo ribas pasitelkdamas įvairius, situaciškai parankius kultūrinius ir socialinius žymenis.

Mokykla: „obuoliukų tragedija“

Mokykloje, kaip atskleidžia mūsų informantų istorijos, tokiais žymenimis dažniausiai tapdavo kalba, maistas ir pilietybė. Daugumai informantų daugumos kalbos nemokėjimas pradėjus lankyti mokyklą nulemdavo vienas pirmųjų buvimo už daugumą apibrėžiančių ribų arba „kitoniškumo“, patiriamo per nepritapimo prie daugumos ir mokymosi nesėkmių situacijas, patirtis. Informantai savo tuometinę situaciją, daugeliu atvejų pakeitusią jų gero moksleivio statusą į blogo, įvardija buvimu „parašėje“:

Man tai pirmas prisiminimas iš mokyklos – nieko nesuprantu, ką sako. Mokytojai sako, vaikai sako – o aš nu nieko nesupratu [...], atsitiko galiausiai taip, kad aš labai dažnai sėdėdavau klasės gale, nes nieko nesuprasdavau, ką ten mokytoja šnekėdavo [...]. Į klasės galą su tais jau tipo išdykusiais mokiniais, kur būdavo blogiausi [...]. Dabar pasakyčiau – nu, kažkur parašėje visai buvau. O iki tol, darželyje Lietuvoje, pradinėje mokykloje, kiek ten lankiau Lietuvoje, tai jaučiausi... nu, geriausia – geriausiai mokiausi, piešiau, šokau, deklamavau... (Gintarė, 27 m., interjero dizainerė).

Kaip iliustruoja toliau pateikiama interviu citata, „kitoniškumo“ jausmą sustiprina ir kuriamas atskiras bendravimo ir draugysčių ratas su „tokiais pačiais“, nepritampančiais prie klasės daugumos dėl kalbos:

[...] bet gerai man kas buvo dėl draugų, kad su manim pradėjo bendrauti mergaitė iš Libijos, ji irgi buvo tokia pati, naujokė. Ir mes su ja labai susidraugavom, ji buvo mano geriausia draugė mokykloje. Paskui ten dar keli naujokai prie mūsų prisijungė, tai mes taip ir bendravom tokiam savo rate (Liepa, 23 m., studijuoja universitete mados fotografiją).

Tačiau daugumos informantų buvimo „parašėje“ istorijos ne tik išryškina nekompromisinius aplinkos lūkesčius prisitaikyti ir jų neatitikimo pasekmes, bet ir sėkmingas atskirties ribų perėjimo galimybių patirtis:

Iš pradžių tai aš viską rašydavau lietuviškai. Visus rašinius. Paskui versdavusi į anglų. Paskui mama tikrindavo, paskui aš perrašydavau jau į sąsiuvinį. Bet ten jau po kelių metų gal, vieną kartą reikėjo pasirinkti temą ir rašyti tą jau rašinį. Apie gyvūnų teises aš išsirinkau. [...] taip įsiaudrinus rašiau pamenu [...]. Ir paskui gaunam ten tuos rezultatus, ir geriausia mokinė buvo anglė Šarlot Billings. Ir ji surinko šimtą, o aš šimtą penkis taškus, ir čia buvo aukščiausias mokykloj, ir čia buvo pasklidęs gandas po visą mokyklą, kad Gintarė surinko anglų kalbos egzamine daugiau negu ta Šarlot. Tai jau tada visi žinojo, kad aš jau prie labai gerų mokinių... (Gintarė, 27 m., interjero dizainerė).

Kaip rodo interviu medžiaga, objektyvūs kultūriniai skirtumai, pateikiami per pedagogų edukacinius naratyvus, taip pat gali tapti pačių informantų brėžiamu riboženkliau, perkeliančiu antrosios kartos imigrantus už dominuojančios kultūros ribų. Rokui vienas ryškiausių įvykių, konstruojančių reikšmingas susidūrimų su savo kitoniškumu patirtis, susijęs su Britanijos istorijos pamoka ir klasės išvyka, kurios metu vaikai pamatė, kad jo pasas skiriasi nuo visų kitų, ir mokytojos paaiškinimas, kad jis yra ne britas, o kitos šalies pilietis:

Vaikai tai labai žiūrėjo į mano pasportą... Ms... mokytoja daug pasakojo apie Britanijos istoriją neseniai, tokią labai įdomią, man atrodė, ir su tuo pasportu tada aš galvoti – jie yra visi britai, o aš iš... kai pasakiau Lietuva – niekas nežino, tokia šalis. Nu jo, aš galvoju, vaikai negali žinoti, bet tada man galvojosi, tai va, jie nežino... iki to, jie žino, kad aš galiu kalbėti kita kalba, bet kažkaip ne apie Lietuvą..., nelabai, o tuo metu su pasportu, tai labai jaučiau skirtumas. Grįžęs sakiau mamai, kad noriu anglų pasporto... (Rokas, 24 m., studijuoja universitete ekonomiką).

Riboženkliau, išryškinančiu kultūrinio skirtingumo ribas, mokykloje gali tapti ir į mokyklą atsinešamas maistas. Luko pirmieji prisiminimai iš mokyklos – tai „obuoliukų tragedija“, kaip jis pats ją vadina. Kitaip nei kiti vaikai, kurie priešpiečiams atsinešdavo bulvių traškučių, bandelių ir koka-kolos, Lukui mama į priešpiečių dėžutę įdėdavo džiovintų obuolių, sumuštinį su varškės sūriu, naminių sulčių. Luko atmintyje išlikę prisiminimai apie nenorą skirtis nuo klasės draugų ir ilgai trukę konfliktai su mama „dėl tų nelaimingų obuoliukų“ (Lukas, 28 m., finansų specialistas). Luko mamos paaiškinimai, jog „jeigu anglai nežino, ką reiškia sveikai maitintis, tai nereiškia, kad mes taip turime daryti“, dar labiau išryškindavo ribą tarp *jie*, kurie daro vienaip, ir *mes*, kurie darome skirtingai. Suvokimas, jog tavo priešpiečių dėžutė kitokia, Lukui tapo savo paties nepageidaujamu ir siekiamu įveikti kitoniškumo ženkliau.

Daugeliu atvejų kultūriškai suformuotų etniškumą ženklinančių elgesio modelių nuoseklus ir atkaklus laikymosi problemiška suvokdavo ir tėvai susitaikydami su vaikų pasirinktomis akulturacijos strategijomis, iš esmės greičiau reiškančiomis ne adaptacija, o dominuojančių elgesio modelių internalizacija:

Luko mama pakeitė priešpiečių dėžutės turinį, Roko mama nusprendė pakeisti Roko lietuvišką pilietybę į britišką.

Aistė pasakojo, jog keisti savo elgesį siekiant prisitaikyti prie aplinkos, esančios už namų ribų, tenka ne tik pradėjus lankyti mokyklą Anglijoje. Jos nuomone, prisitaikymas prie aplinkos lūkesčių yra ligas procesas, kurį ji suskirsto į etapus, besiskiriančius savo kitoniškumo suvokimo gilumu. Esminiai elgesio pokyčiai vyksta tuomet, kai pradedamos labiau reflektuoti ir analizuoti aplinkinių reakcijos į tavo kalbą, elgesį ir kitas kultūrinės reprezentacijas. Aistė pasakojo, jog kadaise, bendraudama su kitais žmonėmis, dažnai lygindavo „kaip yra daroma Lietuvoje ir Anglijoje“. Tačiau dabar taip elgiasi labai retai, nes pastebėjo, kad „anglams tai nuobodu. Jie nelabai nori girdėti, ką kalbu“. Aistės nuomone, akultūracijos procesą sudaro keli tarpiniai, reiškiantys vis gilesnį, labiau atsižvelgiantį į elgesio niuansus prisitaikymą:

Kai aš užaugau, pas mane buvo tam tikros stadijos. Kai aš užaugau, aš po biškį galvojau, kad aš biškį kažką ne taip sakau, ir reakcijos ne tos, kurių aš norėčiau, pavyzdžiui, netyčia įžeidžiu žmones apie ką aš sakau, ir aš net nežinau apie tai. Ir aš tada po biškį kart po karto sustojau taip elgtis, žinai, pasikeičia kultūra ir pasikeičia ta m, maniera (Aistė, 21 m., studijuoja universitete architektūroje).

Tyrimo medžiaga atskleidžia, jog vaikams mokykloje kultūrinis *kitoniškumas* iš esmės nėra įdomus ar pozityviai vertintinas individo bruožas. Priešingai, *kitoniškumas* tampa atskirties, „perkėlimo“ už daugumos – vartojančių kitus kultūrinius modelius – ribų kriterijumi. Dominuojančių elgesio normų spaudimo ir galios svertų prieš jį neturėjimo kontekste vieni informantai savo „*kitoniškumą*“ suvokdavo kaip nepageidaujamą bruožą, kiti – kaip kliūtį, su kuria reikia išmokti gyventi. Taip suvokiamas ir patiriamas skirtingumas daugeliui informantų nulėmė ir jų naudojamas racionalizacijas, jog vaikystėje kitas pasirinkimas beveik neįmanomas, ir norą kuo geriau atitikti aplinkos pateikiamus lūkesčius, „dabar, kai esi dvidešimt aštuoni, gali ten atveju, kai reikia, panaudoti, kad nu, biškį kitoks būni, nu, moki ten nesuprantamai kalbėti, bet, kai esi penki, nori būti kaip visi. Tu negali būti kitaip...“ (Artūras, 29 m., dirba šou versle).

Kultūrinių skirtumų nureikšminimas. Universitetas

Priešingas, nei anksčiau aprašytos, patirtis informantai išgyveno / išgyvena besimokydami universitete ar kolegijoje. Tose aukštosiose mokyklose, kur studijavo informantai, jų teigimu, didelė kultūrinė įvairovė, suvokiama kaip „savaiame suprantama kasdienybė“, ir aplinkos, kurioje pagrindinis vertinimo kriterijus yra studijų laimėjimai, specifiškumas nureikškina kultūrinius skirtumus. Informantų teigimu, studentai žino, iš kokios šalies yra atvykę ar kilę jų kolegos,

bet šis žinojimas netampa „kitoniškumo“ / „savumo“ ribų brėžimo kriterijumi. Daug reikšmingesni universitete yra socialinį statusą žymintys bruožai, ypač lengvai identifikuojami per pasirinktą gyvenamąją vietą studijų metu ar laisvalaikio leidimo būdą. Informantų teigimu, universitetas yra vieta, kur „nereikia niekada galvoti apie tai, kad nu, kaip čia kas tave supras“ (Liepa, 23 m., studijuoja universitete mados fotografiją). Tačiau, kaip rodo interviu duomenys, tokia kultūrinio „pripažinimo“ situacija yra palyginti laikina ir pasikeičia pradėjus po studijų ieškoti darbo.

Darbo paieškos: stereotipai ir etiketės

Pastaraisiais metais atliktų migracijos tyrimų duomenys rodo, jog nors antrosios kartos imigrantų integracija į atvykimo visuomenę daugelio dimensijų atžvilgiu yra sėkmingesnė nei jų tėvų, vis dėlto jie susiduria su kliūtimis, kurių neturi bendraamžiai, priklausantys kultūrinei daugumai. Anthony Heatho, Catherine Rotham, Elina Kilpi teigimu, vienus didžiausių barjerų integracijos procese antrosios kartos imigrantams tenka įveikti darbo rinkoje. Anot šių autorių, diskriminacija sudaro reikšmingą „bausmės už etniškumą“ dalį (Heath, Rotham, Kilpi 2008). Kaip rodo atlikti tyrimai (Midtbøen 2014), pagrindinė kliūtis, su kuria susiduria antrosios kartos imigrantai ieškodami darbo, yra stereotipai ir įsitikinimai dėl tam tikrų imigrantų bruožų ar įgūdžių, kurie kaip „etiketė“ perkeliama iš vienos kartos į kitą, iš vienos etninės grupės – visoms, pasirenkant apibendrinantį tos grupės įvardijimą. Apie stereotipus, kuriais vadovaujasi darbdaviai sprenddami apie antrosios kartos imigrantų tinkamumą eiti pareigas, pasakojo ir mūsų informantai:

Anglai, pavyzdžiui, jie nenori į savo ratą priimti... aš sakyčiau daugiau lenkus, nei lietuvius. Čia yra pas juos problemos daugiausia su lenkais, bet kai kalbi, kai, bet esi iš Europos, iš karto sako, ai, girdi tą akcentą ir sako: ai, tu lenkė. Kai sakai ne – tai East European... viskas jiems aišku (Aistė). Bet kas yra keista, kai būna, kai žmonės atvažiuoja iš Australijos, iš Afrikos, kaip čia sako, iš Pietų, iš Pietų Afrikos, ar iš Amerikos, tai iš karto priima žmones, iš karto sako: „Ai, Jūs iš mūsų kultūros, Jūs iš mūsų kolonijos, angliškos, tai mes jus priimsim.“ O kai... kai iš Lietuvos, iš Lenkijos – tai visai kitas dalykas (Milda, 24 m., vadybininkė).

Tačiau, kaip teigia dauguma mūsų informantų, darbo paieškos labiausiai priklauso nuo išsilavinimo ir srities, kurioje ieškoma darbo. Norintys įsidarbinti versle susiduria su didesniais sunkumais nei ieškantys darbo pozicijos kultūros ar meno srityje. Pirmuoju barjeru norint įsidarbinti tampa lietuviška pavardė, dėl kurios informantai nėra kviečiami į darbo pokalbio interviu. Lietuviška pavardė atveria duris ir kitiems stereotipams, uždedantiems jiems nemokančių kalbos ir nesugebančių perimti organizacijoje dominuojančios darbo kultūros dėl

vertybinių ir kultūrinių skirtumų etiketes. Šie stereotipai antrosios kartos imigrantų turimas kvalifikacijas paverčia „nematomomis“ (Midtbøen 2014: 1657), o lietuviškumą – svarbiausia, dažniausiai neigiama charakteristika darbo rinkoje. Kaip rodo informantų pasakojimai, darbo paieškos verslo sektoriuje dažnam tampa situacija, kai tenka rinktis tarp buvimo lietuviu ar angliu. *Angliškumas* ieškant darbo įrodomas keliais būdais. Pirmiausia pademonstruojant anglų kalbos gebėjimus. Dauguma informantų yra įsitikinę, jog to nepadarius, darbo gauti beveik neįmanoma. Todėl darbdaviui stengiamasi ne siūsti, o nunešti, įteikti CV ir būtinai pabendrauti – patvirtinti savo gebėjimą puikiai ir be akcento šnekėti angliškai:

Visada, visada čia yra reikšmės tavo vardas ir pavardė. Aš dėl to visada, kai einu į darbą, aš visada pasirodau save, man tai labai svarbu, nes jeigu jie nesupranta, kad tu gali angliškai kalbėti gerai, tai jie neduos tau darbo, man atrodo, kaip aš suprantu. [...] Ir parodau savo CV, paklausiu, bet bandau kalbėti su jais kiek daugiau, kiek aš galiu, nes aš žinau, kad kai jie supranta, kad aš iš tikrųjų nesu, žinai, kaip ir tikras lietuvis, tai reiškia, kad jie įdarbins mane, tai tiesiog taip yra. Reikia stengtis parodyti tai (Lukas, 28 m., finansų specialistas).

O va tokiuose, kur daugiau yra biznis, jau jeigu nusiūsi CV parašyta ten kokia Miša ar kokia Aurelija, nu, kažkoks tai kitas vardas. Tai jau viskas, gali jau persižegnot ir būt palaidotas, nes jei dar anglų kompanija, tai jie tikrai kreivai žiūri į tuos užsieniečius (Gintarė, 27 m., interjero dizainerė).

Artūras, prisimindamas savo darbo paieškų istoriją, taip pat pasakojo, kad darbdaviai dažnai nusiūstą CV atmeta nesigilindami vos pamatę ne anglišką gyvenimo aprašymo siuntėjo pavardę. Šiuo metu informantas turi jam patinkantį darbą šou verslo srityje pagal universitete įgytą specialybę, bet į interviu šioms pareigoms užimti buvo pakviestas tik tuomet, kai CV pakeitė vardą ir pavardę – lietuviškus „suanglino“ ir iš Artūro tapo Artur, o iš Krupevičiaus – Krupp.

Kitaip nei versle, meno sektoriuje dirbantys antrosios kartos imigrantai naudojami lietuviškumu, identifikuojamu pirmiausia per vardą ir pavardę, kaip pranašumu, padarančiu juos kitokius ir atitinkančius pageidaujamos kitokios patirties lūkesčius:

Man atrodo, čia iš tikrųjų priklauso nuo ten, kur tu dirbi, nes, pavyzdžiui, mano sektoriuje vat ten toj muziejus, galerijos ir taip toliau tikrai yra labai daug yra užsieniečių ir nėra žiūrima taip, kad užsienietis tai reiškia jau pridirbs kažko. Yra žiūrima, kad o – užsienietis, pas jį pasaulėžiūra kitokia, mum reikia su juo dirbti, nes jis praplės mūsų akiratį (Gintarė, 27 m., interjero dizainerė).

Lietuviškumas tampa nesvarbus, kai darbo ieškoma padedant pažįstamiems. Užaugę Anglijoje antrosios kartos imigrantai turi sukūrę plačius socialinius santykius – būrį anglų kilmės draugų bei pažįstamų, kurių rekomendacija darbdaviui, ieškančiam darbuotojo, tampa svarbiu sėkmės, ieškant darbo, garantu:

Ieškojau darbo dabar ilgai, dėl to, nes labai sunku rasti darbą [...], tai aš dirbu dabar su savo patėviu, tai dirbu su juo, nes jisai dirba X factory. Ir mano du broliai, patėvio sūnūs, tenais dirbo irgi. Ir tiesiog dirbi, tiesiog lengvus darbus duoda (Beata, 24 m., studijuoja anglų kalbą ir literatūrą universitete). Jeigu kalba už tave anglas, tai tu jau nesi... toks... visai imigrantas, jau reiškia daugiau anglas (Grytė, 21 m., kirpėja).

Tačiau kreipimasis į draugus ar pažįstamus ieškant darbo nėra susijęs tik su imigranto statusu ar etniškumo etikete. Tokią darbo paieškos strategiją lemia ir bendra situacija darbo rinkoje, kurioje „tokį geresnį darbą... nu, biškį jau tokią aukštesnę pareigą labai labai sunku gauti. Ten beveik... dauguma, gal vienas ar du iš mano universiteto... tos jau grupės, kur mokėmės, turi, o kiti irgi neturi“ (Gintarė, 27 m., interjero dizainerė).

Šie informantų pasakojimai atskleidžia antrosios kartos imigrantų bandymus išlaviruoti tarp dviejų žinojimų. Viena vertus, beveik visi informantai teigia, kad kultūriniai skirtumai nėra labai svarbūs, nes „Anglijos kultūra, žmonės priima tave“, ir daugumoje situacijų, kuriose susiduria skirtingos kultūrinės reprezentacijos, nebando slėpti, kad yra gimę Lietuvoje. Kita vertus, jie pasakoja, kad Anglijoje lengviau gyventi, kai kalbama be akcento ir „nėra lietuviško vardo“ (Lukas, 28 m., finansų specialistas), nes aplinka, kaip atskleidžia jų patirtys, dažniausiai pateikia griežtus kultūrinės adaptacijos reikalavimus bei lūkesčius ir pašalina „kitoniškumo“ barjerus tik su sąlyga – „jeigu tu gali priimti jų kultūrą, jeigu tu gali, žinai, elgtis kaip jie, gali rodyti, kad tu bandai kalbėti iš tikrųjų, kaip ir anglai, ir visa kita. Man atrodo taip yra“ (Aistė, 21 m., studijuoja universitete architektūrą). Įveikti tokią „stiklinių lubų“ diskriminaciją informantai bando įrodinėdami savo britiškumą ir lietuviškumo „netikrumą“ arba jį „paslėpdami“, bent jau kuriam laikui.

Namai: transplantuotais kultūriniais modeliais grindžiamas gyvenimas

Literatūroje, analizuojančioje įvairius antrosios kartos imigrantų gyvenimo šalyje, į kurią jie atvyko ankstyvoje vaikystėje, aspektus, dažnai pabrėžiama, jog šeima ir namai yra svarbiausias kontekstas, kuriame formuojama pirminė etninė tapatybė, jie yra pagrindinis jos resursų repozitoriumas (Espiritu, Tran 2002). Namai aprašomi kaip vieta, kurioje vyksta transplantuotais kultūriniais modeliais grindžiamas imigrantų gyvenimas, prasidedantis gimtąja kalba, atminties naratyvais, atsivežtais daiktais ir įtvirtinamas habitualizuotu elgesiu. Kitais žodžiais tariant, pirmosios kartos imigrantai, pradėdami gyvenimą kitame (jiems svetimame) kultūriniame kontekste, namuose kuria kultūrinį kontekstą, kuris yra „savesnis“ nei išorinis.

Lietuviškumas imigrantų namuose kuriamas pasitelkiant daugybinius re-sursus – kalbą, nuotolinius pokalbius su giminėmis ar draugais, gyvenančiais Lietuvoje, lietuviškų televizijos programų žiūrėjimą, maistą, skaitomą lietuvišką spaudą ir knygas, namų interjero detales, švenčiamas kalendorines tradicines lietuviškas šventes. Imigrantų namuose iš šios galimos etniškumo darybos re-sursų amplitudės pasirenkami skirtingi deriniai, jiems suteikiama nevienoda ga-lia ir lietuviškumas reprezentuojamas situaciškai. Tačiau mūsų tyrimo konteks-te svarbu buvo rasti atsakymą į klausimą, kaip namų ribomis apibrėžta erdvė, kurioje dominuoja etniškumo modeliais įrėmintą kultūra, dalyvauja antrosios kartos imigrantų etninio identiteto darybos procese.

Ryškiausiai lietuviškumą antrosios kartos imigrantų namuose reprezentuo-ja kalba. Visų informantų namuose kalbama lietuviškai, tačiau, kaip atskleidžia informantų pasakojimai, jiems augant, daugumos tėvų nuostata dėl kalbos var-tojimo niekada nebuvo nuosekli. Kalbinis lietuviškos erdvės homogeniškumas pirmą kartą pažeidžiamas įsileidžiant į namus anglų kalbą, kai tėvai pradeda vaikus ruošti mokyklai. Anot informantų, ankstyvoje vaikystėje tėvai dėdavo daug pastangų, kad vaikai kuo greičiau išmoktų anglų kalbą – skatindavo žiū-rėti televizijos laidas anglų kalba, kviestis į namus angliškai kalbančius drau-gus ir „atidėdavo“ skaitymo ir rašymo lietuvių kalba išmokimą vėlesniam lai-kui, jau išmokus anglų kalbą, „kad nu biškį nesimaišytų viskas, nes aš pradėjau viską maišyti“ (Beata, 24 m., studijuoja anglų kalbą ir literatūrą universitete). Tėvai imasi kitos namų kalbos strategijos vaikams pradėjus šnekėti anglų kal-ba. Tuomet pradėdama rūpintis vaikų lietuviškumu ir griežtai reikalauti, kad namuose būtų kalbama tik lietuviškai. Aistės žodžiais, „namuose su tėvais tai visada reikia lietuviškai šnekėt“ (Aistė, 21 m., studijuoja universitete architek-tūrą). Tomui tėvai, siekdami, kad dar į mokyklą neinantis brolis išmoktų kalbėti angliškai, taip pat leisdavo ir net prašydavo su juo kalbėti angliškai.

Antrą kartą, kaip rodo daugumos informantų pasakojimai ir iliustruoja to-liau pateikiamos citatos, šeimos struktūros kalbinis homogeniškumas pažeidžia-mas į šeimą ateinant naujiems šeimos nariams (vaikų gyvenimo draugams ar tėvų sutuoktiniams), nekalbantiems lietuviškai:

Ne kiekvieną dieną mes su mama šnekam lietuviškai, bet vis tiek, vis tiek šnekam, kaip mes tiesiog vienas yra namie, nes mano tėtis, žinai, yra anglas [mamos vyras], mes nenorim, žinai, šnekėt lietuviškai dėl to, kad nepatogu, jeigu aš sėdėčiau, ir visi šnekėtų kita kalba... ir dar, nes [...] aš turiu anglų kalbą, literatūrą ir aš daugiau išmokstu, kada grįžtu, tokius žodžius ir šneku, tai jai patinka, žinai... daugiau išmoksta ir padedu jai irgi kaip su kalba (Beata, 24 m., studijuoja anglų kalbą ir literatūrą universitete).

O tarp savim, tai aš, pavyzdžiui, aš bandau labai lietuviškai šnekėt, o bro-liai, jie dabar jau įprato angliškai šnekėt, kad užmiršta, ir aš irgi užmirštu (Aistė, 21 m., studijuoja universitete architektūrą).

Ne vienoje stebėtoje šeimoje lietuvių kalba yra tapusi viena iš dviejų antrosios kartos imigrantų namų kalbų: greta lietuvių anglų kalba taip pat neretai pasirenkama kaip išplėstinės šeimos bendravimo ir laisvalaikio leidimo, suaugusių vaikų tarpusavio kalba.

Kitas itin stabilus lietuviškumo resursas informantų namuose – švenčiamos tradicinės kalendorinės šventės. Nors visos šventės, švenčiamos antrosios kartos imigrantų namuose, yra krikščioniškos ir Anglijoje minimos taip pat, vis dėlto net ir nedideli šias šventes skiriantys lietuviški papročiai, išsaugomi pirmosios kartos imigrantų namuose, bei stiprus ir aiškiai reiškiamas pozityvus emocinis krūvis, suteikiamas svarbiausioms su jomis susijusioms veikloms, antrosios kartos imigrantams tampa svarbiais lietuviškumo ir angliškumo riboženkliais, jų lyginimo kriterijais:

Va, neseniai buvo Motinos diena, tai aš mamos net nesveikinau, nes aš žinau, kad gegužės pirmą sekmadienį Lietuvoj yra Motinos diena, tai aš visą laiką gegužės pirmą sekmadienį pasveikinu. O Tėčio diena, žinau, birželio pirmą sekmadienį, tai tėtį irgi taip pat sveikinu, per lietuvišką (Grytė, 21 m., kirpėja).

Per Vėlykas ten dažom kiaušinius, ten dar ridenimo žaidimą žaidžiam, nes dar giminės atvažiuoja [...]. O anglų Vėlikų beveik iš viso nėra. Kai pas draugo tėvus nueinam. Yra šokoladiniai kiaušiniai, pasidalini, pavalgai, ir viskas. Baigtos Vėlykos (Liepa, 23 m., studijuoja universitete mados fotografiją).

Vis dėlto antropologų atlikti tyrimai rodo, jog antrosios kartos imigrantų santykis su tėvų namų kultūra, kuriama pasitelkiant lietuviškumą ženklinančius žymenis, yra kitoks nei jų tėvų. Jiems ši kultūra nėra sava taip pat / tiek pat, kiek ji yra sava jų tėvams. Pavyzdžiui, Vivian Louie tyrimo duomenimis, iš Kinijos kilę antrosios kartos imigrantai, gyvenantys JAV, švenčiamose tradicinėse šventėse dalyvauja tik formaliai, iš būtinybės ar pareigos tėvams, tačiau jie nesupranta jų turinio bei simbolių. Priešingai, iš Dominikos kilę antrosios kartos imigrantai tapatinasi su kilmės šalies kultūra, atkuriami jų tėvų namuose, vadina ją savu gyvenimo būdu (Louie 2006).

Mūsų informantai tėvų namų lietuviškumą, apčiuopiamą per materialines, simbolines, komunikacines ir emocines reprezentacijas, suvokia daugiau kaip *tėvų kultūrą* ir brėžia skirties ribą tarp to, kaip ir ką daro tėvai, ir jie patys: žiūri televiziją, domisi Lietuva, renkasi maistą.

Mama visą laiką lietuviškas žinias ir kitą žiūri per internetą. Ir visada pakalba mumis. Sako, kas atsitiko Lietuvoj. Jai labai patinka pasakas... mm... istorijas... sakyt visokias, apie šeimą, apie žinias, apie kas yra, apie kas yra su Lietuva [...], bet aš tai tiktais angliškus kanalus žiūriu (Aistė, 21 m., studijuoja universitete architektūrą).

Jie [tėvai] neatsijungia nuo Lietuvos. Tai jie biškį kitaip gyvena, jų gyvenimas toks labiau lietuviškas... ir draugai lietuviai (Vytautas, 19 m., darbininkas).

Kitaip nei jų tėvai, antrosios kartos imigrantai žiūri angliškus televizijos kanalus ir tuo, kas vyksta Lietuvoje, mažai domisi. Lietuviškumas namuose jiems nėra aplinka, gyvuojanti per jų pačių atmintį ir habitualumą, o suvokiamas kaip specifiškumas, kuriamas ir išgyvenamas daugiau tėvų nei jų pačių.

Namų ribos: grįžimai į Lietuvą ir „lietuviškumo egzaminas“

Antrosios kartos imigrantų namai nėra tik erdvė, apribota apčiuopiamomis sienomis. Namų ribos išplečiamos per tėvų vykdomas transnacionalines praktikas – bendravimą su giminėmis nuotolinėmis priemonėmis, nuolatinius grįžimus į Lietuvą. Imigrantų sugrįžinėjimai „namo“, jiems suteikiamos reikšmės, interpretacija ir patirtys yra itin taiklūs saistymosi su kilmės šalimi kaip vieta indikatoriai. Kaip rodo atlikti tyrimai (Kuznecovienė 2011), dauguma pirmosios kartos imigrantų į Lietuvą grįžta du kartus per metus – per šventes ir atostogas. Parvykti skatina įvairūs motyvai, tačiau dominuoja savos aplinkos nostalgija, kuri įvardijama „grįžimu namo“ net ir tais atvejais, kai namais vadinamos abi vietos – kurioje gyventa iki išvykimo ir kurioje gyvenama naujoje šalyje. Antrosios kartos imigrantai parvykimams į Lietuvą suteikia kitas, nei jų tėvai, reikšmes. Jų saistymosi su Lietuva kaip vieta būdų amplitudėje randamas ir visiškas susvetimėjimas, ir vaikystės prisiminimai, ir atostogų emocijos.

Informantų tėvai daugumą jų į Lietuvą veždavo reguliariai – per Šv. Kalėdas arba Velykas ir vasarą per atostogas. Vasaros vizitai būdavo ilgesni, apimdavo ne tik atostogas su tėvais, bet ir poilsį be tėvų pas gimines, dažniausiai senelius. Informantų teigimu, jie žinojo apie tėvų motyvus išvežti juos vasarai į Lietuvą: „tai tėvai mėgo pasakyti, kad babytė ir diedelis pasiilgo, nu, ir aš jų pasiilgu... pasiilgau, o dar tai, kad būčiau Lietuvoj, sakė jau visad, visad, ji – mūsų šalis, tu ten gimusi. Nu, ir norėjo, kad gerai dėl kalbos“ (Beata, 24 m., studijuoja anglų kalbą ir literatūrą universitete). Tačiau, kaip rodo interviu duomenys, informantams užaugus, sugrįžimo į Lietuvą intervalai ilgėja: „Dabar jau nebuvo pusantų metų, prieš tai gal du metus nebuvo. Tai kuo toliau, tuo rečiau, aš galiu pasakyti. Seniau būdavo, kas metus grįždavau, o dabar jau po du metus, tai dabar net neaišku, kada kitąkart važiuosiu“ (Grytė, 21 m., kirpėja).

Viena vertus, retėjantys vizitai į Lietuvą yra jų pasirinkimo ir prioritetų rezultatas: „O kad grįžt į Lietuvą, ten vasarai į kokią Palangą nuvažiuot, kur ten tūkstantis žmonių, ir išleisti tuos pačius pinigus ar nuvažiuot į kokią Turkiją, tai aš jau geriau renkuosi Turkiją“ (Liepa, 23 m., studijuoja universitete mados fotografiją). Kita vertus – neretu atveju pasikeitę Lietuvoje likusių giminių galimybės ir gyvenimo būdas, įgalinantis jų mobilumą, taip pat perstruktūroja antrosios (ir pirmosios) kartos imigrantų grįžimo į Lietuvą interesus. Giminės, ilgą laiką buvę vieni svarbiausių sugrįžti motyvų, patys vis dažniau juda pas

Anglijoje gyvenančius gimines, sumažindami imigrantų poreikius ir norus grįžti į Lietuvą: „Aš turiu Lietuvoj dvi močiutes ir viskas. O močiutės čia irgi kartas nuo karto atskrenda, tai nelabai netgi matau prasmės aš ten grįžti“ (Tomas, 22 m., studijuoja universitete).

Nostalgijos jausmo, saistančio imigrantus su kilmės šalimi, dauguma informantų, priešingai nei pirmosios kartos imigrantai, neturi, o su Lietuva saistosi ne kaip su vieta, ženklinančia jų tapatybę, bet per palaikomus giminystės ryšius:

Nelabai traukia [į Lietuvą]. Man geriau patinka ten mano šeima, čia atvažiuoja ir mus pamato, todėl, kad man visi, amn... tiesiog daugiau šeima rūpi, nei vieta, jei taip supranti. [...] Man daugiau žmonės rūpi nei tiesiog kur gyvena, ta prasme nesvarbu (Lukas, 28 m., finansų specialistas).

Vis dėlto, kaip atskleidžia interviu duomenys, laikas, praleidžiamas Lietuvoje bei antrosios kartos imigrantų santykių su giminėmis patirtys inspiruoja ne tik jų lietuviškumo „patvirtinimą“, bet ir „išklabinimą“. Kai kada santykiai su Lietuvoje gyvenančiais giminėmis, pažįstamais ar tiesiog praeiviais, išryškindami kitų abejones ar net nusivylimą dėl antrosios kartos imigrantų „lietuviškumo“, tampa iššūkiu, metamu jų lietuviškumui. Beatricės žodžiais tariant – „egzaminu, ar esi lietuvė“:

Kažkaip jie šneka su tavim ir galvoja, kad tu nesupranti, ar tiesiog.... Todėl kad jie visada tiesiog šneka, bet tai... jei bandau kažką pasakyti... ir paskui mano mamai atsako: ai, jau ji matosi, jau pamiršo kalbą, viską... Bet ne... Aš moku, bet man reikia atsiminti kartais, nes jei nešneku, kaip dabar kaip trys mėnesiai buvau universitete, tai aišku biškiuką pamirštu, reikia pusę valandos, duok, ir vėl galiu šnekėti, bet tai taip, ir kažkaip nepatinka kaip taip būna... (Beata, 24 m., studijuoja anglų kalbą ir literatūrą universitete).

Informantų pasakojimai, atskleidžiantys lietuviškumo reprezentacijas jų vaikystės namuose, rodo, jog tėvų nuostatos vaikų akulturacijos strategijų atžvilgiu nėra nuoseklios: čia, viena vertus, konkuruoja noras išsaugoti ir ugdyti lietuviškumą, kita vertus, ir noras užtikrinti kuo nuodugnesnį ir sėkmingesnį jų įsitraukimą. Nors tėvai reikalauja, kad vaikai laikytųsi lietuviškumo kodų namuose, ši nuostata yra situaciškai pažeidžiama. Lietuviškumas, kuriamas informantų namuose, kaip rodo tyrimo duomenys, nėra besąlygiškas ir nekintantis. Stiprėjant ir intensyvėjant ir pirmosios, ir antrosios kartos imigrantų įsitraukimo ir saistymosi su atvykimo visuomene būdams, namų kultūroje dominuojantis lietuviškumas transformuojamas įsileidžiant nelietuviškumą, mažinant lietuviškumo reprezentacijų zonas ir kuriant antrosios kartos imigrantų kasdienių patirčių kontekstą, kuriame dviejų skirtingų kultūrinių erdvių ribos tampa ne tokios griežtos bei ryškios, lengvai peržengiamos ir įgalinančios brūkšnelinių tapatybių darybą.

Išvados

Kaip atskleidė tyrimo duomenys, antrosios kartos imigrantai, kitaip nei jų tėvai, kurių gyvenimo atvykimo šalyje patirtis geriausiai nusako navigacijos strategijų kertant namų – nenamų ribas išmokimas, antrosios kartos imigrantai priversti apgalvotai derinti tėvų „atsivežtines“, dominuojančias namuose, ir šalies, kurioje gyvena, praktikas stengiantis atitikti skirtingus ir neretai kontroversiškus dviejų šalių lūkesčius.

Viena vertus, dauguma informantų dar vaikystėje patiria už namų ribų esančios aplinkos „stiklinį“ spaudimą „būti kaip anglai“, prieš kurį jiems iš esmės atsilaikyti nepavyksta. Kita vertus, jie įtraukiami į lietuviškumo išsaugojimo praktikas, neatsiejamas nuo tėvų konstruojamos namų erdvės. Tačiau daugumos tėvų nuostatos dėl vaikų įsitraukimo į atvykimo visuomenę yra ambivalentiškos. Jie deda daug pastangų, kad vaikai kuo geriau prisitaikytų naujoje visuomenėje, bet taip pat negaili jų, kad prisitaikytų ne per daug. Vis dėlto riba tarp buvimo „per daug anglu“ ir „per daug lietuviu“ beveik niekada nebūna aiški patiems tėvams. Tokie sumišę tėvų pateikiami vaikams saistymosi su atvykimo šalimi lūkesčiai įrėmina antrosios kartos imigrantų kasdienės praktikas, kurias vienas informantas apibūdino pavartodamas sūpuoklių metaforą:

Nu, mokykloj tu turi būti anglu... nes kitaip, nu, tu nebūsi kaip visi, gal biškį. Tada jau būsi ten prie kokios grupelės... nelabai tokios, kaip čia pasa... populiar. Nu, turiu galvoj turi daryti, kad jie negalvotų, kad darai kitaip, nu, bendrauji ar darai... Nu, paskui jau man nebuvo... nereikia galvoti, aš jau buvau daugiau kaip anglas. Bet grįžti namo ir jau tu turi būti lietuvis, ir ten viską. O jeigu dar močiutė būdavo ten keli mėnesiai atvažiavusi pagyventi (juokiasi). Žinai, jo, kai... kaip ten?.. kaip ant sūpuoklių. Gyvenimas kaip ant sūpuoklių – iš vienos pusės stumia, kad būtum aukštumoj... paskui vau! – į kitą pusę pastumia – ir vėl kad būtum extra, aukštumo (Rokas, 24 m., studijuoja universitete ekonomiką).

Kasdienybė už tėvų namų ribų, kur dėl lietuviškumo pasunkėja daugelis sąveikų arba jis ultimatyviai atmetamas, taip pat nukreipia antrosios kartos imigrantų tapatybės pasirinkimus. Dauguma informantų konstruoja brūkšnelinę tapatybę, kurioje dera buvimas lietuviu(e) ir anglu(e), įvardina ją pasitelkdami sąvokas „ne visai lietuvis(ė)“, „nepilnas(a) lietuvis“, „biškį lietuvis“ (Kuznecovienė 2014b: 49). Lietuviškumas, kuriuo daugiau ar mažiau grindžiamas gyvenimas tėvų namuose, tampa derybų su aplinka ir pasirinkimo objektu. Ir nors lietuviškumas užima svarbią jų tapatybės dalį, vis dėlto dauguma informantų save laiko daugiau anglais nei lietuviais. Tokios brūkšnelinės tapatybės įgalina situacinį buvimą arba lietuviu, arba anglu, tačiau jie yra nutolę nuo tapatybės tipo, įvardijamo hibridišku.

Literatūra

Alba, Richard. 2005. Bright vs. Blurred Boundaries: Second-Generation Assimilation and Exclusion in France, Germany, and the United States, *Ethnic and Racial Studies* 28(1): 20–49.

Bhabha, Homi. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.

Boswell, Rosabelle. 2005. Unravelling *Le Malaise Creole*: Hybridity and Marginalization in Mauritius, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 12(2): 195–221.

Brettell, Caroline B.; Nibbs, Faith. 2009. Lived Hybridity: Second-Generation Identity Construction through College Festival, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 16(6): 678–699.

Čiubrinskas, Vytis. 2013. Diaspora as a Resource of Homeland Nationalism Forged Overseas and Contested Back Home: The Case of Lithuanian-Americans, W. Kokot et al. (eds). *Diaspora as a Resource: Comparative Studies in Strategies, Networks and Urban Space*: 105–122. Münster: LIT Verlag.

Čiubrinskas, Vytis. 2017. Transnationalism as Fragmentation of Globality: Ethnification and Strategies of Reterritorialization of Lithuanian Immigrants in the United States, Š. Paunksnis (ed.). *Dislocating Globality: Deterritorialization, Difference and Resistance*: 127–151. Leiden: Brill.

Čiubrinskas, Vytis; Daukšas, Darius; Kuznecovienė, Jolanta; Labanauskas, Liutauras; Taljūnaitė, Meilutė. 2014. *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija*. Vilnius: Versus Aureus.

Daukšas, Darius. 2013. Lithuanians in Norway: Between 'Here' and 'There', *Urbanities* 3(2): 51–68.

Daukšas, Darius. 2016. Lietuviai Norvegijoje: tarp integracijos ir savo tapatumo išlaikymo, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis XXXIX*: 173–194.

Dhingra, Pawan. 2007. *Managing Multicultural Lives: Asian American Professionals and the Challenge of Multiple Identities*. Stanford: Stanford University Press.

Espiritu, Yen Le. 1992. *Asian American Panethnicity: Bridging Institutions and Identities*. Philadelphia, PA: Temple University Press.

Espiritu, Yen Le; Tran, Thom. 2002. Viet Nam, Nu"oct oi (Vietnam, My Country): Vietnamese Americans and Transnationalism, P. Levitt, M. C. Waters (eds). *The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation*: 367–398. New York: Russell Sage Foundation.

Gudelis, Dangis; Gečienė, Ingrida; Nevinskaitė, Laima; Jakulevičienė, Lyra; Klimavičiūtė, Luka; Kanopkaitė, Sandra. 2015. *Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę*. Vilnius: Saulelė.

Hall, Stuart M. 1992. The Question of Cultural Identity, S. Hall et al. (eds). *Modernity and its Future*: 273–316. Cambridge: Polity Press.

Heath, Anthony F.; Rethon, Catherine; Kilpi, Elina. 2008. The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment and Occupational Attainment, *Annual Review of Sociology* 34(1): 211–235.

Juozeliūnienė, Irena; Leonavičiūtė, Živilė. 2009. Atotolio šeima daugiavietiškuo požūriū, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1(24): 81–98.

Jurva, Katrina; Jaya, Peruvemba. 2008. Ethnic Identity among Second-Generation Finnish Immigrant Youth in Canada: Some Voices and Perspectives, *Canadian Ethnic Studies* 40(2): 109–128.

Kasinitz, Philip; Mollenkopf, John H.; Waters, Mary C. 2004. Words of the Second Generation, P. Kasinitz et al. (eds). *Becoming New Yorkers: Ethnographies of the New Second Generation*: 1–20. New York: Russell Sage Foundation.

Kibria, Nazli. 1997. The Construction of “Asian American”: Reflections on Intermarriage and Ethnic Identity among Second-Generation Chinese and Korean Americans, *Ethnic and Racial Studies* 20(3): 523–544.

Korkiasaari, Jouni; Roinila, Mika. 2005. Finnish North Americans Today, P. Raento (ed.). *Finnishness in Finland and North America: Constituents, Changes, and Challenges, Special Issue of the Journal of Finnish Studies* 9(2): 98–116.

Kripienė, Ieva. 2012. *Identitetų konstravimas transnacionalinėje migracijoje: šiuolaikiniai imigrantai iš Lietuvos Jungtinėse Amerikos Valstijose*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Kuznecovienė, Jolanta. 2011. Išteritorinto identiteto alternatyvos: lietuvių imigrantai Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje, V. Čiubrinskas (sud.). *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*: 89–104. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Kuznecovienė, Jolanta. 2014a. Atmintis, išmokimas ir pilietybė antros kartos lietuvių imigrantų identiteto daryboje: Londono atvejis, *Etniškumo studijos* 2: 29–47.

Kuznecovienė, Jolanta. 2014b. Vieta, pilietybė ir išmokimas lietuvių kilmės imigrantų identiteto daryboje: Londono atvejis, Vytis Čiubrinskas, Darius Daušas, Jolanta Kuznecovienė, Liutauras Labanauskas, Meilutė Taljūnaitė. *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija*: 43–65. Vilnius: Versus Aureus.

Levitt, Peggy; Waters, March C. 2002. *The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation.

Liubinienė, Neringa. 2010. Being a Transmigrant in Contemporary World: Lithuanian Migrants’ Quests for Identity, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis* XX: *Studia Anthropologica* IV: *Identity Politics: Migration, Communities and Multilingualism*: 24–36.

Louie, Vivian. 2006. Growing Up Ethnic in Transnational Worlds: Identities among Second-Generation Chinese and Dominicans, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 13(3): 363–394.

Maira, Sunaina Marr. 2002. *Desis in the House: Indian American Youth Culture in New York City*. Philadelphia, PA: Temple University Press.

Massey, Douglass; Denton, Nancy. 1993. *American Apartheid: Segregation and the Making of an Underclass*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Midtbøen, Arnfinn Haagensen. 2014. The Invisible Second Generation? Statistical Discrimination and Immigrant Stereotypes in Employment Processes in Norway, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40(9–10): 1657–1675.

Modood, Tariq; Webner, Pnina. 1997. *The Politics of Multiculturalism in the New Europe: Racism, Identity and Community*. Kondon: Zed Books.

Pieterse, Jan Nederveen. 2001. Hybridity, So What? The Anti-hybridity Backlash and the Riddles of Recognition, *Theory, Culture and Society* 18(2–3): 219–245.

Plaza, Dwaine. 2006. The Construction of a Segmented Hybrid Identity among One-and-a-Half-Generation and Second-Generation Indo-Caribbean and African Caribbean Canadians, *Identity: An International Journal of Theory and Research* 6(3): 207–229.

Portes, Alejandro; MacLeod, Dag. 1996. What Shall I Call Myself? Hispanic Identity Formation in the Second Generation, *Ethnic and Racial Studies* 19(3): 523–547.

Portes, Alejandro; Rivas, Alejandro. 2011. The Adaptation of Migrant Children, *The Future of Children* 21(1): 219–246.

Portes, Alejandro; Zhou, Min. 1993. The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530(Nov.): 74–96.

Rayaprol, Aparna. 2005. Being American, Learning to be Indian: Gender and Generation in the Context of Transnational Migration, M. Thapan (ed.). *Transnational Migration and the Politics of Identity*: 130–149. New Delhi: Sage Publications.

Rumbaut, Ruben. 1997. Assimilation and its Discontents: Between Rhetoric and Reality, *International Migration Review* 31(4): 923–960.

Sipavičienė, Audronė; Stankūnienė, Vladislava. 2011. Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos, *Filosofofija. Sociologija* 22(4): 323–333.

Stoller, Palo. 1996. Sauna, Sisu, and Sibelius: Ethnic Identity among Finnish Americans, *Sociological Quarterly* 37(1): 145–175.

Taljūnaitė, Meilutė; Labanauskas, Liutauras. 2009. *Lietuviai svetur: tautinio tapumo išsaugojimas*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

Timmerman, Christine; Vanderwaeren, Els; Crul, Maurice. 2003. The Second Generation in Belgium, *International Migration Review* 37(4): 1065–1090.

Vickerman, Milton. 2002. Second-Generation West Indian Transnationalism, P. Levitt, M. Waters (eds). *The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation*: 341–366. New York: Russell Sage Foundation.

Vildaitė, Dovilė. 2014. Negotiating Notions of Home and Belonging among Young Lithuanian Migrants in Ireland, *Etniškumo studijos* 2: 48–66.

On the Swings: Identity Dilemmas of the Second-Generation Lithuanian Diaspora

Jolanta Kuznecovienė

Summary

Based on concepts of pan-ethnic, hybrid and hyphenated identities (Espiritu 1992; Maira 2002; Brettell, Nibbs 2009; Dhingra 2007; Plaza 2006), hybrid culture (Hall 1992; Bhabha 1994; Dhingra 2007) and cultural anomies (Plaza 2006), the article discusses how the experience of second-generation immigrants, combining the expectations of two different cultural spheres, one created at home and based on transplanted cultural/ethnic models, and the other prevailing outside the home, and the constant practice of crossing the boundary between these two spheres, frame the process of constructing one's national identity.

The article is based on a field study carried out in London from March 2013 to April 2014. The data was collected from in-depth interviews and observations, and informal interview techniques. Informants were selected using snowball and random sampling. Fifteen 21 to 27-year-old second-generation immigrants participated in the study. Half the informants had skilled jobs requiring special training (such as saleswomen-managers, hairdressers/manicurists, lorry drivers). Some informants had university degrees, and worked as a manager, IT specialist, curator, producer, fashion photographer. Others were still studying at university. One informant was an unskilled manual labourer in a factory. The data from our research shows that this sampling corresponds with the actual structure of second-generation immigrants.

According to the data collected, unlike their parents, whose experience of living in another country can best be described as learning navigation strategies

of crossing the boundary between home and not-home, second-generation immigrants are forced to deliberately combine their parents' practices brought from the home country and dominant at home with the practices of the country they live in, trying to meet the different and often conflicting expectations of the two sides.

On one hand, most informants had experienced pressure since their childhood 'to be like the English' outside the home, to which they effectively surrendered. On the other hand, they have been drawn into the practice of preserving their Lithuanianness, which is inseparable from the home space constructed by their parents. However, the views that most parents hold regarding the involvement of their children in the new society are ambivalent. The desire to preserve and nurture Lithuanianness, and at the same time, their wish to ensure their children's deep and successful immersion in the new society, compete with each other.

In most cases, the line between being 'too English' and 'too Lithuanian' is almost never obvious to the parents themselves. Although children are required to comply with the Lithuanian code at home, depending on the situation, this requirement tends to change. The data shows that the Lithuanianness created in informants' homes is not unconditional and fixed. Over time, ways of immersing and engaging with the new society become more profound and intense. Therefore, the Lithuanianness that prevails at home is transformed by letting in non-Lithuanianness, narrowing the areas of Lithuanianness, and creating a context of second-generation immigrants' everyday experience, where the boundaries between two different cultural spheres are less strict, less visible and easier to cross. This confusing parental relationship with the host country embodies the day-to-day practices of second-generation immigrants, which one informant described using the metaphor of a swing.

Everyday life outside the parents' home, where Lithuanianness complicates many interactions, or is ultimately rejected, also has an impact on the choices of identities of second-generation immigrants. Most informants constructed a hyphenated identity, whereby being Lithuanian and English go hand in hand. They describe it in terms such as being not entirely Lithuanian, partially Lithuanian, or a little Lithuanian (Kuznecovienė 2014b: 49). Lithuanianness, which more or less constitutes the basis of one's life in the parental home, becomes a subject of negotiation and choice. While Lithuanianness occupies a significant part of their identity, most informants consider themselves more English than Lithuanian. Such hyphenated identities enable the situational presence of being either Lithuanian or English. However, they are far from being a hybrid identity.